

Az 1956-os forradalom eseményei 56 térképen és képeken

1956-os forradalmunk és szabadságharcunk jellegéhez és jelentőségéhez a magyar történelemben egyedül 1848–49 forradalma és szabadságharca hasonlítható. Amíg ez utóbbiról szinte az események után azonnal több igényes és szaktudományos összefoglalás született (Szilágyi Sándoré, *A magyar forradalom története 1848– és 49-ben* már 1850-ben megjelent – Pesten, nem valahol külföldön), mára pedig – a bibliográfiák tanúsága szerint – a vele foglalkozó munkák száma több tízezernyi, addig 1956-ról sokáig legföljebb ismeretterjesztő, publicisztikai munkák láthattak napvilágot, azok is csak – a kommunista „értékeléseket” nem számítva – a „szabad világban”, külföldön. Mára a helyzet ugyan jelentősen megváltozott, ám a fehér foltok száma így is jelentős, és – egyelőre – az sem igen érzékelhető, hogy az ötvenedik évforduló kapcsán nagyobb arányú publikációs tevékenység kezdődött volna el. A most ismertető munka örvendetes kivétel és egészen kitüntetett jelentőségű. Az *1956-os forradalom eseményei 56 térképen és képeken* című történelmi atlasz fontossága aligha túlozható el.

A tizenkilencedik században, de a huszadik század első felében is általános szokás volt mind főiskolai mind egyetemi szakpárosításul a történelem mellé a földrajz szakot választani. Ezt a pedagógiai irodalom elméletileg is alátámasztotta, a gyakorlat pedig sokszorosan igazolta. Különös tény, hogy éppen akkoriban, amikor – elsősorban a francia Vidal de la Blache munkálkodása nyomán – az ún. emberföldrajz, kulturális és történelmi földrajz nemzetközi méretekben is elterjedt, nálunk ritkává vált a történelem–földrajz szakra jelentkezni. Ennek a váltásnak a hátrányai mára láthatóvá váltak. Többek közt a könyvtári helyismereti munkában is láthatók, elsősorban abban a tekintetben, hogy a helyi események lokalizálása, térképre vetítése „gyenge láncszem”, de abban is, hogy amennyire szemmel tartják a helyismerettel foglalkozók a történelemtudomány, elsősorban a helytörténetírás eredményeit és módszertani hozadékait, ez egyáltalán nem mondható el a földrajztudomány vonatkozásában, jöllehet ez a szakma ma aligha túlbecsülhető „forradalmat” él át. Még arról az oldalról is, amikor egy-egy mégiscsak földrajzi–történelmi kiadvány vagy dokumentum jelenik meg, és arat nem várt, nem remélt sikert. (Ilyen volt Urbán Aladár *Újkori egyetemes történet 1789–1918. Térképábrázolat-gyűjtemény* című munkájának átütő erejű hatása és népszerűsége, vagy például az, hogy Jókai *Eppur si muove* című regényének kritikai kiadásában, 1965-ben megjelent egy olyan térkép, amely egymásra vetítve ábrázolta az akkori Pest-Budát, a regényben szereplő helyszínekkel, illetve a mai Budapestet, lehetővé téve a kettő közt az „átjárást”).

A most megjelent történelmi atlaszt az eddig elmondottak kontextusában is érdemes szemügyre venni. A munka 1956 eseményeit tükrözteti ötvenhat térképen. Természetesen a főszerepű, abszolút profi kivitelű térképek (a kiadvány elkészítésében

oroszlánrészt vállalt az ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszéke, a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum, de számos szaklevéltár és térképtár is) mellett, éppen a térképek jobb érthetősége okán megtalálható a munkában 1956 eseményeinek tömör kronológiája, a térképaláírások pedig a szokásosnál bővebben tájékoztatnak arról, mi is látható magukon a térképeken. Fotók, sokszor alig ismert fotók és dokumentumok is találhatóak a műben, ám a prímet a térképek viszik. Ezek részint „tájolják” a magyar ’56-ot a világban is, bemutatva a tömbök szembenállását, a konfliktusgóccokat is, ám legtöbbjük az eseményeket követve, azokat időrendben mutatják be, azt ábrázolva, hogy az események hol, melyik városrészben, mely utcákon, tereken történtek. A térkép-vázlatok természetesen az akkori elnevezéseket hozzák, a mai, egész más utcanevek a névmutatóból azonosíthatók. Persze nem csak az elnevezések korhűek, a térképek minden vonatkozásban az akkori állapotokat mutatják (beépítettség, közlekedés stb.). A térképek válfajai is nagy gazdagságot mutatnak. A tömegmozgásokat ábrázolóktól a katonai-harcászati eseményeket, akciókat tükröztetőkhöz, a politikai döntések helyszíneit bemutatóktól a médiumok körzeteit (és így az információk terjedését) leképezőkhöz stb. Külön térképanyag foglalkozik a szomszédos országokban történetekkel, az ’56-ra reagáló vagy velük párhuzamos eseményekkel, különös tekintettel a számos szempontból kiemelkedő jelentőségű lengyel térségre. De képet kaphat a térképeket tanulmányozó az ’56 elfojtását követő tömegmozgásokról is, a menekülttáborok helyszíneiről, a menekülők–emigrálók mozgásairól is. És – ez ideig először – térkép ábrázolja az immáron nemzeti kegyhellyé vált híres temetői parcellákat is, a 298-ast, 300-ast, 301-est is.

A történelmi atlasz – bár terjedelmileg kicsiny – hatalmas munka eredménye. Nemcsak ’56-ot nem láthattuk eddig térképeken, hasonló magyarországi munkáról sem tudunk. (Külföldről se sokról.) Minta tehát nem vagy csak nagyon közvetve állt a szerkesztők és munkatársak rendelkezésére. Ehhez képest a mű készítése már 2004-ben megindult (az ötlet és a kivitelezés szervezése Mosonyi László érdeme, aki mellett a két másik szerkesztő a bámulatra méltó szakszerűség „felelősei”. Horváth Miklós a történész szakértő, Márton Mátyás pedig a kartográfiai), a már említett intézmények nemcsak hitelesítik a kiadványt, arról is gondoskodtak, hogy a legjobb fiatal kutatók vállaljanak sok és érdemi munkát a mű elkészítésében. Teljeségről persze nem szólhatunk, ebben a műfajban ilyen nincs, nem is lehet. A legtöbb hiányérzete az atlaszt forgatónak a viszonylag szerény vidéki eseményábrázolással kapcsolatban lehet, ám éppen ez az a terület, amely nemcsak kartográfiaileg feldolgozatlan, de eseménytörténetileg is a legkevésbé ismert. (Hogy ezen a területen azért megindult a legigényesebb forrásfeltárás és feldolgozásértelmezés, arról lásd a 3K következő írását.)

Az atlasz készítői a művet elsősorban diákoknak és pedagógusoknak szánták. Kétségkívül elsőrangú és semmi mással nem pótolható taneszköz az atlasz, amely nemcsak megkönnyíti, de először teszi lehetővé 1956 igazi és alapos történetföldrajzi megismerését. Egészen természetes, hogy a munkának ott a helye minden könyvtárban. Alig képzelhető, hogy bármely ’56-ról szóló könyv vagy tanulmány olvasása kapcsán ne kívánná ezt az atlaszt is kézbevenni és folyamatosan kezében tartani az olvasó. De arra is felhívnom a figyelmet, hogy az atlasz konkrét tartalmi és talán nem kevésbé módszertani okokból alapos tanulmányozást kíván a helyismeret munkásaitól is. Szóval olyan ünnepi kiadványról van szó, amely nem-

csak a legméltóbb megemlékezés a forradalom és szabadságharc félszázéves ünnepén, de amelynek gyakorlati–eszmei haszna sokáig intenzív lesz. A mű megjelentetését a Magyar Köztársaság Nemzeti Emlékezet Programja támogatta. (VK)

(Az 1956-os forradalom eseményei 56 térképen. Történelmi atlasz. Szerk.: Horváth Miklós, Márton Mátyás, Mosonyi László. Bp., Honvédelmi Minisztérium Térképészeti Közhasznú Társaság, 2006.)

Szegeden, 1956-ban

A felsőfokú történettudományi stúdiumokba kezdő hallgatóknak oktatóik rendre elmondják, szinte a lelkükre kötik, hogy önálló kutatásaikat csak „kis témákban”, lehetőleg helytörténeti tárgyakban kezdjék meg, csupán akkora kérdéskörrel foglalkozzanak, amit és amekkorát teljeskörűen és teljes mélységében fel tudnak dolgozni. Nos, a fél évszázados főiskolai oktatói múltra visszatekintő szegedi Nagy István látszólag maga is szűkebb és lokális jellegű téma teljességigényű földolgozására vállalkozott, nevezetesen arra, miként élték át, miként harcolták meg 1956 forradalmát az akkori szegedi Pedagógiai Főiskola hallgatói. A kötet alcíme (*A szegedi pedagógiai főiskolások 1956-ban*) pontosan kijelöli a tárgyalandó témát és a kort. ennek alapján vélheti a kötetbe csupán belelapozó, hogy szűkebb tér- és időbeli témaölelésű történeti tanulmányt tart a kezében. A monografikus fölépítésű könyvet lelkiismeretesen végigolvasó érdeklődő azonban hamar rájön, szó nincs „kis témáról”, valami provinciális intézménytörténetről. Ellenkezőleg! Nagy István – miközben csakugyan kimerítően tárgyalja az alcímben megjelölt tárgyat – bevilágítja egy összetett kérdéskör, történelmi problémakomplexum egész környezetét, történelmi kontextusát. Magyarán, az olvasónak mihamar rá kell jönnie, a recenzensnek pedig be kell bizonyítania, hogy egy széles horizontú kortörténeti monográfiával van dolga.

Nagy István legelőbb röviden áttekinti az 1956-ban immár 83 éves múlttal bíró szegedi pedagógusképzés történetét. Áttekintése fókuszában a hazai tanárképzés 1949 utáni „szovjetizálása” áll, az a folyamat, ahogyan a nagy múltú polgári iskolai tanárképző intézményből – a tervek szerint – az új, a szocialista embertípust formáló pedagógusok képezdéje vált, illetve vált volna. A szerző ugyanis éppen azt a tényt emeli ki, hogy a szovjetizálás szándéka mind a tanárok, mind a hallgatók körében olyan feszültséget indukált, amely elégséges indulatot gerjesztett a forradalom szegedi eseményeibe való bekapcsolódáshoz. A szerző tehát nyomon követi a fiatalok politikai életének 1950–1956 közötti változásait, jellemzi a DISZ működését, ismerteti a pártbizottság állásfoglalásait a jobboldali elhajlásokról, valamint az oktatók ezekre való reakcióit, fölidézi a politikai célokból kreált „ügyeket”, a fővárosi Petőfi Kör szellemének az egyetemi városokba való kisugárzását stb. Mindeme kortörténeti kérdéseket világpolitikai dimenzióba helyezi (például az SZKP 1956. évi XX. kongresszusának a sztálini személyi kultuszt elítélő Hruscsov-beszédét, annak honi lecsapódását méltatva).

Az 1956 őszi-téli eseménykrónika nyomvonalát a szegedi Magyar Egyetemi és Főiskolai Szövetség (MEFESZ) megalakulása és rövid működése jelöli ki a szerző számára. Nagy István ez esetben is tágas hatósugárral tárgyalja a kérdéskört, nevezetesen kitér a korabeli hallgatóság szociológiai jellemzőire, majd Rajk László budapesti újratemetésétől kezdve az események időrendjében ad pontos képet a szegedi főiskolások forradalmi mozgalmáról, a MEFESZ október közepi megalakulásától, programjának kidolgozásától a forró hangulatú diákgyűlések leírásán át a hallgatóknak a forradalmi eseményekben való részvételéig, és még tovább, az 1957 elejétől számítható megtorlásokig, az úgynevezett konszolidációig, a főiskolai KISZ szervezet megalakulásáig. Mindezt szerzőnk „kétarcúan” teszi. Egyfelől minden eseményt, minden korabeli program, röpirat születését rendkívül pontosan, már-már aggályos precizitással dokumentálja, forráskritikailag elemzi; másfelől remek tollal, evokatív erővel idézi meg az 1956-os őszi napok forrongó hangulatát, újat akaró elszántságát, forradalmas atmoszféráját. Érzékelteti az elnyomás tűrhetetlenné válását, a változtatni akarás lelkes dinamizmusát, és közben remek portrékat fest az események főbb szereplőiről, így a neves történész-professzorról, Eperjessy Kálmánról vagy Gönczi Dezsőről, a diákság egyik vezetőjéről.

Nagy István úgy ír, mintha pozitívista módon taglalná 1956 őszének-telének szegedi eseményeit. Ez az abszolút hitelesség, pontosság, politikai és szellemi függetlenség, ez a szinte kérlelhetetlen forráskritikai szemlélet azonban nem csupán történetírói stílus, rég bevett módszer, esetében sokkal inkább a szerző sajátos pedagógiai gyakorlatának írott alakzata. Ő ugyanis többek között arról és attól volt híres tanár Szegeden, hogy előadásain és szemináriumain a „száraz” történelmi tényeket közölte hallgatóival, azután szempontokat adott a források és a tények értelmezéséhez, értékeléséhez, de a valódi munkát, az elemzést kinek-kinek magának kellett elvégeznie. Nos, most is éppen így jár el, szenttelenül, minősítések nélkül elbeszéli a szegedi múlt egy XX. századi szeletét, rábízva olvasóira az ítéletalkotást.

Talán az eddigiekből is kiderül, hogy Nagy István köteté több tekintetben is példaadó. Mindenekelőtt azért, mert demonstrálja, hogy a (hely)történeti kutatásban nincsenek „kis témák”, illetve az annak látszó kérdések teljes spektrumú és mélységű földolgozása során mindig kibontakozik a téma pazar teljessége. Kiderül, hogy amit először miniatűrának gondoltunk, az valójában tabló. Példaadó a könyv abban a vonatkozásban is, hogy a szerző minden megállapítása, kijelentése szigorúan dokumentált, egykorú primer és szekunder forrásokkal, valamint szakirodalmi hivatkozásokkal alátámasztott. Vagyis „... *a fiatal szívek forradalma*” a forráselemzéshez, a forráskritikai munkához is mintául szolgálhat. Példamutató abban a tekintetben is, hogy a téma teljesség-igényű kibontása magával hozza a „sokműfajúság” színességét, hiszen a kötetben egymást átszöve vannak jelen a politika-, az intézmény-, az eszme-, az oktatástörténet műfaji jegyei, továbbá az életrajzok, a helytörténeti dolgozatok és a mozgalmatörténeti munkák jellegadó vonásai, amelyek természetesen egymást erősítő hatással viszik tovább a múlt föltárulása felé az olvasót a teljes megértés útján. És nem utolsó sorban példaadó a kötet a tudomány iránti alázat tekintetében. Nagy István, akinek kortörténeti jegyzeteiből, nagy korszakokat átfogóan tárgyaló tankönyveiből történelemtanárok nemzedékei tanulhattak, most vállalta egy – ismétlem, látszólag – kis téma példaszerű feldolgozását. Ezzel is, újólag is tanári küldetést teljesítve.

A „... fiatal szívek forradalma” az elmúlt időszak egyik legjelentősebb helytörténeti kiadványa, amely úgy helyismereti munka, hogy – mint cseppben a tenger – hitelesen tükrözi az ötvenes évek Magyarországnak, magyar felsőoktatásának, a korszak magyar értelmiségi társadalmának minden jellegzetes vonását. Vagyis a maga létével utal a helyismereti munka dialektikájára, arra a kölcsönviszonylatra, amely szerint a helytörténet mozaikkockáiból áll össze a tabló, illetve maga a mozaikdarabka esszenciálisan hordozza a tablókép egészének középponti gondolatát. Így függ össze egy település, egy intézmény, egy jól körülhatárolt téma, egy szűkebb korszak a régió, az ország, a nemzet – s hozzá az európai szellem – egész múltjának szisztematikus föltérképezésével.

(Nagy István: „... a fiatal szívek forradalma”. A szegedi pedagógiai főiskolások 1956-ban. Szeged, 2005. Bába és Társa, 220 p.)

Mezey László Miklós

**M
E
G
H
Í
V
Ó**

Örömmel és szeretettel meghívjuk kedves tagtársainkat a **2006. november 3-án a Magyar Olvasástársaság** 10.30 perces kezdettel tartandó ünnepélyes, **tisztújító közgyűlésére** az Országos Széchényi Könyvtár VI. emeleti előadótermébe. Amennyiben **11.30**-kor a közgyűlésen jelenlévők száma a szükséges kétharmadot nem éri el, azaz a közgyűlés nem lesz határozatképes, akkor az új időpont **11.40** percre! A másodjára összehívott közgyűlés az eredeti napirendi kérdésekben határozatképes, a szükséges szavazati arány a jelenlévők kétharmados többsége.

Közgyűlésünk rövid programja:

- 10.30–11.40** Ünnepe 1956 félszázados évfordulóján, pályázati eredményhirdetés
- 11.40–12.45** Tisztújító közgyűlés
- 13.30–15.00** Problémavázlat a hazai gyermek- és ifjúsági sajtóról
- 15.00–15.30** A szavazás eredményének kihirdetése

(Bővebben lásd a www.hunra.hu honlapon)



3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K